

5. Шукліна Н.Г. Проблеми конституційного регулювання конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні / Н.Г. Шукліна // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2004. – Вип. 212. Правознавство. – С. 31-35.
6. Конституція Азербайджанської Республіки від 12 листопада 1995 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tjintel.narod.ru/CISLegislation/.../Kon.htm>.
7. Конституція Республіки Казахстан від 30 серпня 1995 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?regnom=1162.
8. Про внесення на всенародне обговорення проекту Закону України “Про внесення змін до Конституції України”: Указ Президента України від 25 червня 2009 р. №671/2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
9. Летнянчин Л.І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 “Конституційне право; муніципальне право” / Л.І. Летнянчин, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 22 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. – Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
11. Основи конституційного права України: підруч. / за ред. В.В. Копейчикова. – Стереот. видан. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 288 с.
12. Погорілко В.Ф. Конституційне право України: підруч. / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко; за ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Прецедент, 2009. – 344 с.

УДК 340.12; 342; 342.1; 342.3; 321.6/8

КЛАСИФІКАЦІЯ УСТАНОВЧОЇ ВЛАДИ

Максакова Р.М., к.ю.н., доцент, докторант

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

У статті проведено дослідження існуючих у сучасній науковій думці класифікацій установчої влади. Виходячи з власного розуміння поняття установча влада, автор обґрунтовує критерії, які мають бути покладені в основу класифікації досліджуваного явища, та пропонує авторський поділ установчої влади на види.

Ключові слова: держава, народ, революція, реформування, референдум, суверенітет, конституція, установча влада, установлена влада.

Максакова Р.Н. КЛАССИФИКАЦИЯ УЧРЕДИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ / Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, Украина

В статье проведено исследование существующих в современной научной мысли классификаций учредительной власти. Основываясь на собственном понимании понятия учредительная власть автор обосновывает критерии, которые должны быть положены в основу классификации исследованного явления, и предлагает авторское деление учредительной власти на виды.

Ключевые слова: государство, народ, революция, референдум, реформирование, суверенитет, конституция, учредительная власть, установленная власть.

Maksakova R.N. CLASSIFICATION OF THE CONSTITUENT POWER / Institute of the state and right the name of V.M. Koreckiy of NAS of Ukraine, Ukraine

The study existing in modern scientific thought classifications constituent power. Based on my understanding of the concept of constituent power of the author substantiates the criteria that should be the basis for the classification of the studied phenomenon and the author proposes the division of power in the constituent species.

Key words: state, nation, revolution, the referendum, reform, sovereignty, constitution, constituent power, the installed power.

Активні пошуки вітчизняних науковців та рішучі дії політичних діячів щодо визначення та конституювання установчої влади, яке б відповідало як її реальному змісту, так і вимогам часу свідчать про доречність і нагальну потребу проведення дослідження обраної нами проблематики. Аналізуючи наукову думку і законодавство щодо розуміння змісту та порядку реалізації установчої влади, ми дійшли висновку, що ні сучасна наука, ні законодавство не мають єдиного теоретично-обґрунтованого підходу до визначення такого явища, як установча влада [1-4]. У результаті проведених наукових пошуків ми пропонуємо розуміти *установчу владу* – як відношення панування-підкорення, через яке політично домінуючий суспільний суб'єкт як суверен запроваджує (встановлює) на території держави або її частині певні публічно-владні інститути та основні норми їх функціонування (встановлює фактичну конституцію), а також забезпечує їх легітимацію, узаконюючи суспільний порядок, у якому він заінтересований, шляхом ухвалення або зміни юридичних актів (юридичної конституції), що становлять організаційні та конституційно-правові передумови функціонування публічної влади [5].

Запропоноване визначення поняття установчої влади охоплює значно більш широкий зміст, ніж ухвалення нової конституції або зміна чинної конституції, до чого зводять традиційно зміст поняття установчої влади. Не випадково все більш широкий інтерес становлять для вітчизняних правознавців питання реалізації установчої влади, дослідження яких у різних аспектах вели О.Г. Мурашин, В.Ф. Погорілко, М.В. Савчин, М.І. Ставніччук, М.О. Теплюк, В.Л. Федоренко, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик та інші автори. Серед зарубіжних вчених можна вказати, зокрема, на праці П.О. Астафічева, М.В. Єленіна, О.Є. Кутафіна, В.М. Сиріх, Ю.О. Тихомірова, О.Є. Шишкіної та ін.

Здійснити оцінку потенціалу установчої влади не завжди можливо лише виходячи з аналізу її ресурсів або конституційних норм, якими встановлюється певний правовий порядок у суспільстві. Особливо це стосується установчої влади, яка здійснюється на позаправовій основі. Оцінити ж реальний ефект установчої влади можливо лише тоді, коли її суб'єкти здійснюють певні дії. Положення про існування в даному суспільстві установчої влади залишаються констатацією можливостей цієї влади до того моменту, поки вказана влада не буде реалізована. Реалізація установчої влади має свої особливості за різних обставин, з яких визначаються різні види установчої влади.

Тому за мету представленої наукової статті було визначено розробити авторську класифікацію установчої влади.

Аналізуючи дослідження Ю.О. Тихоміровим теми управління справами суспільства, в якому автор робить висновок, що зрозуміти природу відносин влади можливо лише з розкриттям характеру суспільного поділу праці [6, 49-51], ми з'ясували, що критерієм виділення установчої влади, як виду публічної влади, є організаційно-правові підстави здійснення владовідносин, які реалізуються через управління або через самоуправління. Отже, організаційно-правові підстави здійснення владовідносин обумовлюють виділення особливих способів реалізації установчої влади в суспільстві. Разом із тим, проблема критерію визначення видів установчої влади досі не отримала свого переконливого вирішення, і в літературі пропонуються різні класифікації установчої влади за її видами.

Так, французький вчений Ж.-П. Жакке поділяє установчу владу на два види: *первісну* та *інституціональну* [7, 108]. *Первісна* установча влада, на думку автора, заявляє про себе в ситуації створення нової держави, у тому числі на залишках попереднього режиму, зруйнованого революцією. Така влада, вважає Ж.-П. Жакке, має безумовний характер, оскільки писаної конституції або вже немає, або вона ще відсутня. Джерелом повноважень первісної установчої влади є політичний порядок, оскільки установча влада – це влада факту, яка полягає в її постійності та в ідеях, що закладені в цю владу, завдяки яким розробляється конституція. *Інституціональна* установча влада, стверджує Ж.-П. Жакке, створюється конституцією і може змінювати останню. При цьому установча влада обмежена передбаченими для неї рамками щодо порядку внесення конституційних змін.

Схожий підхід відстоює М.В. Савчин, поділяючи установчу владу за формально-процедурним критерієм на первинну та інституційну (вторинну) [8, 304].

У російській навчальній літературі переважаючим є поділ установчої влади на *первинну* та *встановлену* (похідну). *Первинна* установча влада виникає як результат зміни конституційного ладу та має основним завданням створення конституційної основи держави, визначення форми правління, розподілу влад, державного і територіального устрою, системи прав і свобод громадян, напряму та змісту загальнодержавної політики. *Встановлена* (похідна) установча влада впроваджена первісною та має основним завданням внесення змін і доповнень до чинної конституції (прийнятої первинною установчою владою) [9].

Представники французької школи конституційного права вважають, що влада на створення конституції (установча влада) та її зміну (влада на перегляд конституції) докорінним чином різняться. Перша суверенна, а друга – ні, тому що підкорена установчій владі. Вони розрізняють процедури “перегляду конституції” та “припинення дії чинної конституції шляхом прийняття нової конституції”. Перша процедура здійснюється шляхом реалізації влади, утвореної установчою владою; при цьому суб’єкт влади не має права змінювати деякі конституційні положення. Так, наприклад, у Франції не може бути переглянута республіканська форма правління. “Конституція може бути змінена в незначних моментах шляхом перегляду конституції, але одночасно в жодному випадку не може бути відмінена тією ж процедурою перегляду” [10, 11].

Окрім поділу установчої влади на первинну і похідну, встановлену та інституціональну за формальним критерієм, М.В. Савчин пропонує її поділ за сутнісним критерієм на *суверенну* та *організаційно-правову*, а за змістом – на *установчу* владу народу та *інституційно-процедурну* владу [11, 304]. Перші види установчої влади, зазначає автор, мають місце за відсутності конституції в разі формального втілення принципів конституційного ладу, а другі передбачають нормативно-правове регулювання внесення змін до конституції з формально-процедурної точки зору, наявність демократичних традицій і форм діяльності органів влади і відповідну структуру політичних організацій, а також наявність легітимних органів влади, що наділені компетенцією забезпечити перегляд конституції і приймати відповідні рішення з точки зору легітимності процедурної демократії.

Представлені теоретичні уявлення щодо поділу установчої влади на види сходяться в тому, що установча влада може бути як первинною, так і похідною від неї, утвореною та організаційно підпорядкованою первинній установчій владі. З цього випливає те, що існує установча влада суверенна і установча влада, обмежена в суверенитеті іншою установчою владою. У такій класифікації установчої влади на первинну і похідну “розмивається” межа між установчою владою та установленими владами (законодавчою, виконавчою, судовою), що так само є похідними від первинної установчої влади.

На нашу думку, поділ установчої влади на первинну і похідну не є достатньо коректним. Так, первинною установчою владою називають звичайно народ, а установчою похідною владою – парламент. Однак парламент може бути також суб’єктом первинної установчої влади. Так, зокрема, у рішенні Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 р. відзначено, що *прийнявши Конституцію України в 1996 році, парламент України здійснив установчу владу*. Очевидно, що парламент є похідним від народу, але чи можна вважати прийняття Конституції реалізацією похідної установчої влади? У такому разі зникає відмінність між первинною та похідною установчими владами.

У цьому сенсі більш чітку позицію займають представники французької школи конституційного права, які прямо розмежовують первинну і похідну влади за ознакою суверенності установчої влади і залежності (підкорення) установленої влади першій, розділяючи прийняття та перегляд конституції.

Установча влада є первинною тому, що вона створює основні передумови функціонування публічної влади, запроваджує певні публічно-владні інститути і встановлює загальний порядок їх функціонування, таким чином передую цьому функціонуванню. Установлена влада – це влада функціонуюча, запроваджена і організована установчою владою, така, що є вторинною, визначена установчою владою, і проявляється, зокрема, через законодавчу, виконавчу і судову владу, а також через систему інших публічних інститутів (контрольну, муніципальну владу тощо). Законодавча та інші установлені влади є заснованими, тому вони мають похідний, вторинний характер від установчої влади.

Здійснюючи класифікацію установчої влади, потрібно зрозуміти її зміст і отримати чітке уявлення про співвідношення установчої та установлених влад. Установча влада створює основу і є визначальним моментом для реалізації публічної влади в цілому.

Виходячи з того, що установча влада виступає як відношення панування-підкорення, через яке суверен встановлює владні інститути, визначає їх статус і порядок їх діяльності, установлені влади призначені реалізовувати публічну владу *в процесі їх функціонування*. Разом із тим, первинна установча влада є суверенною, а отже вона може передбачити для функціонуючих інститутів влади форми, способи і межі їх участі в здійсненні установчої влади, через встановлення відповідної компетенції та повноважень цих владних інститутів.

Таку обмежену установчу владу, яку здійснюють установлені владні інститути в межах своєї компетенції, ми можемо назвати *компетенційною*, або краще, *функціональною* установчою владою.

Що стосується первинної установчої влади, то вона також не є чимось однотипним чи однорідним, і якщо уважно проаналізувати, залежить від методу чи способу реалізації політичної влади – революційного або реформаційного.

У зв'язку з цим можна, зокрема, відзначити, що досліджуючи проблеми правової реформи, О.І. Ющик називає два способи перетворення державних інститутів: реформістський і революційний [12, 106]. Дійсно, вивчаючи історичний досвід і досвід сучасних незалежних держав щодо здійснення на їх території установчої влади, можна зробити висновок, що основними методами реалізації політичної влади були і залишаються революції або реформи. З цими методами пов'язані і визначення різних способів реалізації публічної влади взагалі, а разом із ними і визначення видів установчої влади.

Таким чином, визначальним критерієм для поділу установчої влади на її окремі види ми вважаємо *спосіб здійснення установчої влади*. За цим критерієм установчу владу доцільно поділити на **три види**, які ми умовно пропонуємо називати: 1) *революційна установча влада*, 2) *реформаційна установча влада*, 3) *функціональна установча влада*. Кожний з цих видів реалізації установчої влади відрізняється від інших за специфікою суб'єкта, способами і формами, в яких здійснюється влада, а також за формою і характером актів цієї влади.

Зокрема, *революційна* установча влада здійснюється не на правовій, а на силовій основі. Її суб'єктом виступають опозиційно налаштовані політичні сили, народні маси, громадські рухи, збройні повстанці, органи чи структури державної влади (армія, уряд), а інколи навіть інші держави. Засоби здійснення даного виду установчої влади – це збройні конфлікти, революції, перевороти. Легітимація такої влади, як правило, триває значний час.

Революційна установча влада є *дійсно первинною* установчою владою, тому її можна вважати визначальним видом установчої влади. Вирішальне значення революцій у встановленні нового суспільно-політичного і правового порядку навряд чи хтось стане заперечувати. Революційний, взагалі силовий спосіб встановлення нової влади не рідкість в історії. Так, К. Маркс у роздумах про Англію відзначав, що жодне серйозне нововведення, жодний рішучий захід не були здійснені в цій країні без тиску ззовні; то опозиція вдавалася до такого тиску на уряд, то уряд використовував тиск проти опозиції [13].

Визначенням В.І. Леніна, революція – це таке перетворення, що зламає старе в самому основному в його витоків, а не перетворює його обережно, поступово, намагаючись зламувати трохи менше, а реформи є лише побічним продуктом революційної класової боротьби [14, 222].

У зв'язку з цим треба сказати, що ми не пов'язуємо жорстко поділ видів установчої влади на революційну і реформаційну з точним визначенням понять "революція" і "реформа". Слушне визначення співвідношення даних понять, на нашу думку, пропонує О.І. Ющик у своїй праці, присвяченій правовій реформі. Згідно з усталеною точкою зору, вказує автор, реформа як соціальний феномен уявляється як протилежність революції. Забування цієї протилежності, вживав В.І. Ленін, забування тієї межі, що розділяє обидва поняття, постійно веде до серйозних помилок в усіх історичних міркуваннях. Проте ця протилежність не абсолютна, ця межа не мертва, а жива, рухлива грань, котру необхідно вміти визначити в кожному окремому конкретному випадку. Якщо це так, пише О.І. Ющик, то досягнення поняття правової реформи неможливе без аналізу її відношення до своєї протилежності. Слід найперше з'ясувати, у чому полягає протилежність правової реформи і революції, попередньо зазначивши, про яку

революцію йдеться, оскільки розрізняються революції соціальні та політичні, так само як є реформи соціальні і реформи політичні. Протилежними є політична революція і політична реформа, яка включає не лише реформу інститутів держави, а й реформування режиму функціонування політичних партій, виборчої системи, інститутів прямого народовладдя тощо).

На перший погляд здається, що протилежність правової реформи і політичної революції впливає з суттєвого визначення реформи і революції взагалі: якщо перша є так чи інакше свідомим діянням верховної влади в напрямку перетворень, то друга, навпаки, є діяльністю політичних сил, котрі усувають дану владу і проводять перетворення всупереч волі і бажанню останньої. Однак, при ближчому розгляді виявляється, що наведена відмінність ще не виражає дійсної протилежності двох сторін. Перетворення державних інститутів можуть бути здійснені політичними силами, які усувають існуючу верховну владу, представляючи, разом з тим, інтереси одного й того самого суспільного класу з цією владою. Таким чином, тут має місце державний переворот, як передумова здійснення правової реформи, і ще немає революції, хоч іноді його називають "революцією".

З іншого боку, політична революція не в усіх випадках здійснюється лише "знизу", історії відомі і приклади "революції зверху". Так, у роботі "Роль насильства в історії" Ф. Енгельс стверджував, що Бісмарк вважав німецьку громадянську війну 1866 р. тим, чим вона була насправді, тобто революцією, і що він був готовий провести цю революцію революційними засобами. Він це і зробив. Це була повна революція, проведена революційними засобами. Він був, за словами Енгельса, лише пруським революціонером зверху.

Отже, і правова реформа, і політична революція можуть бути здійснені як ініціативно зверху, так і під тиском "знизу". І політична революція, і правова реформа можуть супроводжуватись усуненням від влади правлячої верхівки. Відмінність, яка залишається ще у цьому разі між політичною революцією і правовою реформою, стверджує О.І. Ющик, зводиться до характеру та ступеня перетворень державних інститутів, здійснюваних у ході реформи чи революції.

Разом із тим, ця відмінність не вказує на той критерій, за допомогою якого фіксується реформистська або революційна якість зміни державних інститутів. Єдиною суттєвою відмінністю, що визначає дійсну протилежність політичної революції і правової реформи, є та, що революція – це таке змінення даного політичного режиму, при якому державна влада переходить з рук правлячої еліти попереднього класу в руки представників нового суспільного класу, тоді як правова реформа в усіх випадках здійснюється в умовах політичного панування одного й того самого класу. З точки зору практики, дана теоретична відмінність зводиться до того, змінюється часткове при незмінності загального і основного чи змінюється це останнє. "Перехід державної влади з рук одного в руки іншого класу є перша, головна, основна ознака революції як у строго-науковому, так і в практично-політичному значенні цього поняття" [12], наводить автор думку В.І. Леніна.

Разом із тим, зазначає автор, як протилежності в їх взаємному відношенні, правова реформа і політична революція не лише взаємно виключають, але водночас і мають умовою, передбачають одна одну, опосередковуючи кожна іншу, переходячи одна в другу. В такому розумінні грань між ними насправді виявляється живою і рухливою, починаючи з того, що реформа нерідко стає передднем революції, і що правова реформа, яка виростає з революційної ситуації, не досягає якості революції лише через недостатність революційних сил, котрі борються з правлячою елітою, і закінчуючи революцією зверху та безпосереднім прямим переходом революції в реформи і навпаки. Саме через це Ф. Енгельс і говорив про громадянську війну 1866 р. як про "революцію". Незважаючи на те, що державна влада в цьому випадку не була відібрана у правлячої еліти політичною силою, яка представляє інший клас, проте спосіб дій Бісмарка і їх результати все ж набагато ближчі до революції, ніж до реформи, представляючи деяку перехідну форму; тому, вважає автор, Енгельс, очевидно, і говорив про неї як про "революцію особливого роду".

Отже, робить висновок О.І. Ющик, "реальна діалектика правової реформи і політичної революції уявляється надзвичайно складним переплетінням їх між собою; крім того, слід ще враховувати їхні зв'язки з соціальною реформою та соціальною революцією. Для досягнення поняття правової реформи в його конкретності необхідно, відтак, досліджувати і ці зв'язки. Певний інтерес має представляти дослідження зв'язків правової реформи з таким явищем як

контрреволюція, та дослідження поряд з дійсними правовими реформами і реформами-поступками такого феномена, як псевдореформа або удавана правова реформа, що є по суті справи лише видимістю останньої» [15, 96-110].

Ми навмисне зупинилися на цих міркуваннях, оскільки вони є важливими для розуміння феномена установчої влади і визначення її поняття та видів.

Реформаційна установча влада може здійснюватися як на неправовій, так і на правовій основі. Здійснення цього різновиду установчої влади також може супроводжуватися державним переворотом, мирними революціями (так звані «помаранчеві», «оксамитові» і т.ін. революції), або на основі договору між чинними суб'єктами влади, або у ході реформ чи контрреформ. Суб'єктом реформаційної установчої влади, як правило, виступають органи чи структури державної влади (нагадаємо приклад щодо розділення Чехословаччини в 90-ті роки минулого століття на Чехію та Словаччину).

Одним із засобів здійснення установчої влади є також контрреформи. Як зазначає О.І. Ющик, «по суті будь-яка контрреформа – це не що інше, як той спосіб, в якій зміцніла верховна влада відновлює в тій чи іншій формі окремі інститути держави або їх елементи або вводить нові інститути чи нові елементи в існуючі державні інститути, що так чи інакше заперечують функціонування тих інститутів держави, які з'явилися внаслідок проведеної раніше реформи-поступки, і таким чином забезпечується стійке панування даної влади» [15, 96].

Правовим контр реформам, як правило, передують реформи-поступки, але разом із тим, відзначає автор, історична практика містить чимало прикладів, коли до правових контрреформ правляча верхівка вдавалась і після здійснення недостатньо обґрунтованих реформ «згори», через прорахунки реформаторів, протидії консервативних сил тощо.

Прикладом такої контрреформи може бути ситуація з відомим рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року, яким було скасовано положення конституційної реформи 2004 року, впроваджені згідно з Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року. Цей Закон був визнаний неконституційним і таким, що втратив чинність, і Суд вирішив відновити редакцію Конституції України від 28 червня 1996 року, що існувала до внесення в неї змін [16].

Функціональна установча влада завжди здійснюється на правовій основі, її суб'єктом виступають установлені влади (глава держави, парламент, уряд, інші органи влади), які завжди діють в рамках, визначених установчою владою. Зміст функціональної установчої влади визначає компетенція та встановлені повноваження її суб'єктів. Проявляється функціональна установча влада в реалізації *установленими владами* своїх установчих повноважень (внесення змін до конституції, формування органів влади, призначення посадових осіб, припинення повноважень органів влади або посадових осіб, тощо). Власне, тут можна говорити про делегований характер установчої влади від суверена тим суб'єктам публічної влади, які визначені юридичною конституцією держави.

Підсумовуючи проведене нами дослідження, ми дійшли висновку, що визначальним критерієм для поділу установчої влади на її окремі види має бути *спосіб здійснення установчої влади*. За цим критерієм установчу владу пропонуємо поділяти на **три види**: 1) *революційна установча влада*, 2) *реформаційна установча влада*, 3) *функціональна установча влада*. Кожний з цих видів реалізації установчої влади відрізняється від інших за специфікою суб'єкта, способами і формами, у яких здійснюється влада, а також за формою і характером актів цієї влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Максакова Р.М. Проблеми реалізації установчої влади в Україні / Р.М. Максакова // Проблеми організації державної влади в Україні в контексті політико-правової реформи: Матеріали методологічного семінару. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – С. 62-65.
2. Максакова Р.М. Теоретико-методологічні підходи до визначення поняття «установча влада» / Р.М. Максакова / Поняття, терміни і категорії історико-правової науки: матеріали XXI Міжнародної історико-правової конференції, 23-26 квітня 2009 р., м. Миколаїв. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – С. 184-187.

3. Максакова Р.М. Сучасні підходи до визначення поняття та змісту установчої влади / Р.М. Максакова // Право та державне управління. – № 1. – 2010. – С. 7-10.
4. Максакова Р.М. Форми реалізації установчої влади в європейському праві: сучасний стан та перспективи розвитку / Р.М. Максакова / Європейське право та порівняльне правознавство: Збірник статей / [За ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гриценка, О.В. Кресіна; упор. О.В. Кресін, О.Д. Рожко]. – Київ–Шамборі: Логос, 2010. – С. 429–435.
5. Максакова Р.М. Установча влада: теоретико-методологічне обґрунтування поняття / Р.М. Максакова // Держава і регіони: Серія Право. – № 2. – 2012. – С. 3-7.
6. Тихомиров Ю.А. Управление делами общества: (Субъекты и объекты управления в соц. общ-ве / Тихомиров Ю.А.. – М.: Мысль, 1984. – 223 с.
7. Жакке Ж.-П Конституционное право и политические институты: учебное пособие: перевод с французского / Жакке Ж.-П; [пер., вступ. ст.: Маклаков В.В.]. – М.: Юрист, 2002. – 365 с.
8. Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції: монографія / М.В. Савчин. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. – 372 с.
9. Учредительная власть / [Электронный ресурс]: Большая энциклопедия Кирилла и Мефодия. – Режим доступа: <http://slovník.com.ua/?groupa=10&sort=p>
10. Исполнительная власть, судебная власть и учредительная власть во Франции / [Ж.-Б. Оби, Оливье Бо и др.]. – М.: Международные отношения, 1996. – 118 с.
11. Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції: монографія / М.В. Савчин. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. – 372 с.
12. Ющик О.І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні / Ющик О.І. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. – 192 с.
13. Маркс К. Собрание сочинений / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Т. 15. – [Изд. второе]. – М.: Издательство политической литературы, 1968. – 820 с.
14. Ленин В.И. О значении золота теперь и после полной победы социализма / В.И. Ленин // Полное собрание сочинений. – Т. 44. – [Изд. пятое]. – М.: Изд-во политической литературы, 1970. – 726 с.
15. Ющик О.І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні / Ющик О.І. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. – 192 с.
16. Рішення Конституційного Суду України № 20-рп/2010 від 30 вересня 2010 року (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – № 5. – С. 36-56.

УДК 341.231.14 (477)

ПРАВА ГРАЖДАН КАК ОБЪЕКТ ПРАВОВОГО МЕХАНИЗМА ИХ ОГРАНИЧЕНИЯ

Мельников В.А., к.ю.н., доцент, докторант

Академия управления МВД России

В статье исследуются проблемы прав граждан как объект правового механизма их ограничения. На основе анализа категорий прав граждан, существующих правовых способов их ограничения дается определение таких прав.

Ключевые слова: права граждан, ограничение прав граждан, правовой механизм ограничения прав граждан.